

oli korkeampi sielun kyky ratioon nähden. Niiden suhde muuttui 1700-luvulla nykyisen kielenkäyttömme mukaiseksi niin, että Kant saattoi jo vuosisadan lopulla itsensänselvästi luonnehtia järkeä korkeammaksi kyvyksi, jolle ymmärrys on alisteinen. Merkitysten muuttumisesta huolimatta ei minusta kannata kääntää eri aikoina käytettyjä *ratio-* ja *intellectus*-sanoja eri tavalla.

En tunne optiikan ammattisanastoa niin hyvin, että pystyisin kommentoimaan sen suomennosta, mutta ainakaan filosofisen puolen terminologiasta ei edellä sanotun lisäksi enää löydy suurempaa huomauttamista. Ilmaisujen *absolutum* ja *respectivum* suomentaminen riippumattomaksi ja riippuvaiseksi voi yhtäkkiseltään tuntua oudolta, mutta Descartesin käyttämä yhteys huomioonottaen ratkaisu on hyvinkin perusteltu (vertaa s. 56 ja kommentti s. 314). Rohkenen silti esittää harvittavaksi, eikä *intueri*-verbin nyt hieman kömpelöltä kuulostava vastine intuitiolla nähdä (esim. säännön 3 tekstissä, s. 43) olisi korvattavissa yksinkertaisesti oivaltaa-verbillä, jolloin myös intuitio vastaavasti olisi suomeksi oivallus.

Vesa Oittinen

USKO ARKHIMEDEEN PISTEENÄ

Søren Kierkegaard, *Toisto: yrittelmä kokeellisen psykologian alueella*. Suom. Olli Mäkinen. Atena Kustannus, Jyväskylä 2001. 150 s.

Søren Kierkegaard, *Pelko ja vavistus: dialektista lyriikkaa*. Suom. Torsti Lehtinen. WSOY, Helsinki 2001. 181 s.

Teologi-filosofi Søren Kierkegaard (1813–1855) kirjoitti teoksen *Toisto* (*Gjentagelsen*) vuonna 1843 ja se ilmestyi yhdessä teoksen *Pelko ja vavistus* (*Frygt og Bæven*) kanssa. Samana vuonna, kirjailijan täyttäessä 30 vuotta, näki päivänvalonsa myös yksi Kierkegaardin tärkeimmistä teoksista, *Enten-Eller* (*Joko-Tahi*).

Toiston merkittävyys on erityisesti siinä, että se luo lisävaloa sellaiseen elämänasenteeseen, johon etiikka ja uskonto eivät kuulu. Kierkegaardin luoma ”Johannes

Viettelijä” sekä *In vino veritas* -teoksen teemat linkittyvät saumattomasti yhteen *Toiston* käsittelemien asioiden ja elämänasenteiden kanssa. Toisto on näppärä lisä iltalukemistoon, viihdyttävä ja ajatuksia herättävä.

Pelko ja vavistus on haastava, uskonnolliselle tasolle sijoittuva teos. Se tarkastelee Abrahamin tapausta tavalla, joka pistää lukijan miettimään omaa suhdettaan velvollisuuteen, etiikkaan ja uskon käsitteeseen.

Toiston pyörteissä

Useasta eri syystä voitaisiin sanoa, ettei tanskalainen Søren Kierkegaard suinkaan ollut kirjailija. Jos luemme esimerkiksi Tolstoin tai Tsehovin teoksia, huomaamme, että näissä teoksissa on 1) selvä juoni, 2) selkeästi kuvatut päähenkilöt, jotka kehittyvät sisäisesti ja suhteessa toisiinsa juonen myötä, sekä 3) varsinaisen kertomuksen rinnalla kulkeva moraalinen opetus.

Kierkegaardin kirjassa *Toisto* juoni kuvataan ylimielisesti kokonaisuudessaan jo muutamalla kymmenellä ensimmäisellä sivulla. Kyse on rakastuneesta nuoresta miehestä, joka lopulta lähtee rakkauttaan (ja itseään) pakoon Tukholmaan. Kahdenkymmenen sivun jälkeen lukija jo odottaa jonkinlaista sievää loppukaneettia koko tekstille ja räpyttelee hämmentyneenä silmiään huomattaessaan, että kirja jatkuu vielä runsaat sata sivua.

Tavallisesti kirjoista voidaan selvästi päätellä kirjailijan oma mielipide ja kenen puolella lukijan lopulta oletetaan kirjassa olevan. Etiikka kulkee sievästi juonen rinnalla kuin kuuliainen varsa emonsa vierellä. Kierkegaardin kohdalla lukija palaa välillä takaisin kirjan alkuun, lukee uudelleen muutamia kohtia, kaivaa esille muita saman kirjoittajan tekstejä ja koettaa epätoivoisesti koota jonkinlaisen ajatuskyhämän siitä, mikä voisi olla näiden kirjoitetujen tuhansien sivujen sanoma ja moraalinen viesti.

Mutta Kierkegaard on kuitenkin kirjailija, vaikeasti tulkittavissa tosin, kuten *Toiston* kääntäjä Olli Mäkinen huomauttaa. Kyseessä on fragmentaristinen kirjoitustapa, joka toisinaan lähestyy liukuvuudessaan paikasta ja ajasta toiseen jopa jonkinlaista alitajunnan ehdoilla kirjoitettua postmodernia tekstintuottamistapaa. Myös inhimillisen kirjoittajan esille tuominen tekstin takaa on tyyppillistä ja viehättävintä Kierkegardia. Hänen sanankäytönsä on mestarillista, usein suorastaan huikeaa taiturillisuutta ja leikkimistä kielen eri merkitysten avulla. Lukija aistii poik-

Kierkegaard suomeksi

- *Abdistus*. Suom. Eila ja Johan Weckroth. Gummerus, Jyväskylä 1964
- *Kedon kukka ja taivaan lintu – kolme puhetta*. Suom. Heikki Linnove. Wsoy, Porvoo 1915 (3. painos 1990)
- *Pelko ja vavistus: dialektista lyriikkaa*. Suom. Torsti Lehtinen. Wsoy, Helsinki 2001
- *Päättävä epätieteellinen jälki-kirjoitus*. Suom. Torsti Lehtinen. Wsoy, Helsinki 1992 (3. painos 1998)
- *Rakkauden teot – muutamia kristillisiä mietteitä puheiden muodossa*. Suom. J. Hollo. Wsoy, Porvoo 1926
- *Toisto: yritelmä kokeellisen psykologian alueella*. Suom. Olli Mäkinen. Atena kustannus, Jyväskylä 2001
- *Viettelijän päiväkirja*. Suom. Siimes Kanervio. Sulo Toivonen, Tampere 1907
- *Viettelijän päiväkirja*. Suom. V. A. Koskenniemi. Wsoy, Helsinki 1960 (3. painos 1989)
- *Välisoittoja*. Suom. Torsti Lehtinen. Kirjapaja, Helsinki 1988 (2. painos 1997)

keuksellisen älykkään kirjoittajan, joka terävästi analysoi mielen liikkeitä ja osoittaa suurta psykologista ymmärtämystä koko ihmiskuntaa ja sen välttämätöntä tragikoomisuutta kohtaan.

Olli Mäkinen kuvaa kirjan rakennetta ”spiraalimaiseksi”. Tämä on mitä ilmeisemmin oikea luonnehdinta, kirja alkaa laajoista kehyksistä (ulkomaan matkasta Berliiniin) ja kiertyy vähitellen analysoimaan herkin tuntosarvin rakastuneen miehen sielunliikahduksia. Kirjassa toistuu jälleen Kierkegaardin tyypillinen ”sisäinen-ulkoinen”-erottelu, ulkoisten tapahtumien vaikutus ihmisen persoonaan, ja toisaalta sisäinen kehitys vaikkapa kohti uskonnollisuutta ilman että se välttämättä näkyy suurina mullistuksina ulkoisessa elämässä. *Toistossa* tosin ei uskonnolliselle tasolle päästä, vaan henkilöt jäävät kuljeksimaan maailmaan eksyneinä, kaikkea todellista toistoa ja sen tuomaa varmuutta ja turvallisuutta karttaen. Heitä ohjaa liike ja sen sattumanvarainen aaltoilevuus.

Toistosta on useita tulkintamahdollisuuksia, joista itseäni miellyttää erityisesti kirjan näkeminen myös ilman ainaista

eksistenssijakojen kautta tapahtuvaa tulkintaa. Tällöin kirjaa lähestytään erillisenä kaunokirjallisenä teoksena, ilman liiallisia viittauksia eksistenssitasoihin, esteettiseen, eettiseen ja uskonnolliseen. Proosallis-psykologisesti ajatellen *Toisto* kuvaa yhtä puolta Kierkegaardista itsestään: ristiriitaa taiteilijan sielun ja uskonnollisen ehdottomuuden välillä. Kuten Hessen *Narkissos ja Kultasuussa* ei taiteilija voi olla muuta kuin taiteilija, hänen levottomuutensa saa hänet liikkeelle ja hylkäämään taiteellisuudelle tuhoisana esimerkiksi avioliiton turvallisen poukaman. Hän ei voi olla rationaalinen ajattelija, vaan hänen tehtävänsä on määrittää elämää juuri omien kokemustensa ja kärsimystensä kautta. Mutta kuten Hesse lopulta totesi, on taiteilijan ja ajattelijan henki lopulta yksi ja sama, ne ilmentävät samaa asiaa: pyhyden, ylevyyden ja henkisyiden voittoa materiasta.

Jos puhutaan uskonnosta, toiston idea tiivistyy juuri uskon vahvistumisessa toiston kautta. Kun ihminen toistuvasti pyrkii johonkin tai haluaa jotakin, hän jo tietää mitä haluaa. Hän on löytänyt oman paikkansa, hänellä on jokin piste, johon hän voi tilanteessa kuin tilanteessa turvautua ja johon hän voi aina luottaa. Juuri kristinusko on Kierkegaardin mielestä tällainen ”Arkhimedeen piste”, johon elämän ankkurin voi kiinnittää. *Toiston* henkilöt vain eivät pysty tätä hyppyä uskonnollisuuteen suorittamaan, vaan jäävät kyyniksiksi, epäileviksi ja epätoivoisiksi.

Olli Mäkinen on tehnyt Kierkegaardin parissa mainiota työtä. Kierkegaardin lukeminen tanskaksi ei ole helppoa edes tanskalaisille itselleen, kieli on monitasoista, lauseet toisinaan melko vaikeasti rakennettuja ja siirtymät tilanteista toiseen nopeita ja ennalta-arvaamattomia. Kierkegaardin kääntämisessä voikin varmasti soveltaa samaa taktiikkaa kuin tanskankielen kuuntelemisessakin. On turvaututtava intuitioon ja kielikorvaan, jos jotakin haluaa ymmärtää. Kääntäjän on oltava loputtoman sopeutuvainen ja harjoitettava suoraista oveluutta. Tanssiessaan Kierkegaardin kanssa ei tämän liikkeitä voi mitenkään etukäteen arvioida, vaan tanssipartnerin on vain oltava tarpeeksi notkea ja mukautuvainen. Hänen on hyväntuulisena vihellettävä itsekseen tanssiessaan, eikä jäätävä ihmettelemään, mihin kummaan kirjailija onkaan häntä johdattamassa.

Mäkisen alkuperäistä tekstiä lojaalisti noudattava käännöstapa on oivallinen ja sopii Kierkegaardin kääntämiseen hyvin. Muutamista harvoista pienistä yksityiskohdista voisi tietenkin olla eri mieltä.

Esimerkiksi tanskankielen ”a(c)k”-äännydyksen voisi ”ah”-sanana sijasta kääntää suoranaisesti ”voi!”-huudahdukseksi. Toisaalta lukija voi aina varsinaisen tekstin yläpuolelle kirjoittaa oman käännösehdotuksensa jollekin yksittäiselle sanalle, jos alkuperäinen versio rupeaa häntä liiaksi häiritsemään.

Abrahamin koettelemus

Aivan toisen sävyinen teos *Toistoon* verrattuna on Torsti Lehtisen kääntämä *Pelko ja vavistus*. Teoksen on kirjoittanut Kierkegaardin uskonnolliselle tasolle kuuluva pseudonyymi Johannes de Silentio ja kirja käsittelee etiikan ja uskon välistä suhdetta tavalla, joka terävyydessään ja ehdottomuudessaan lienee ainutlaatuinen maailmankirjallisuudessa.

Kierkegaard tarkastelee Vanhan Testamentin kertomusta, jossa Jumala käskee Aabrahamia tappamaan ainoan poikansa Isakin. Kuten Kierkegaard koko teoksen ajan painottaa, kyseessä on Abrahamille uskonnollinen koettelemus, mikä ratkaisevasti erottaa tapauksen traagisen sankarin tapauksesta. Traaginen sankari saattoi nimittäin myös uhrata oman poikansa tai tyttärensä, mutta hän teki sen yleisen edun, esimerkiksi yhteisön nimissä. Yksilön etu ja velvollisuus asetettiin yleisen edun palvelukseen ja yksilö uhraisi oman onnensa vaikkapa valtion edun hyväksi.

Abrahamin tilanne on toisenlainen. Hän on valmis saamaan niskoilleen ihmisten syyttävät katseet ja toimimaan universaalilla etiikalla vastaan Jahven käskystä, ainoana, mutta ratkaisevana oljenkortenaan hänen oma uskonsa. Kierkegaardin mukaan Abraham on uskon ritari, joka tottelee Jumalan käskyä silloinkin, kun se on vastoin kaikkia yleisesti hyväksytyjä moraalikäsitteitä. Jos Abraham olisi uskossaan väärässä, jos ei olisi mitään korkeampaa kuin etiikka, niin Abraham olisi Kierkegaardin mukaan kadotettu sielu.

On mielenkiintoista verrata Kierkegaardin tapaa ymmärtää Abrahamin tapaus suhteessa Martti Lutherin (1483–1546) teologiaan. Abrahamin koettelemuksessa näyttää Kierkegaardin ajattelussa kiteytyvän koko luterilaisen ajattelun sisältö: *sola gratia, sola fide* – yksin uskosta, yksin armosta. Kierkegaard vie Lutherin käsityksen kristinuskon ytimestä äärimmilleen, osoittaa että usko Jumalaan ja Jumalan antaman käskyn toteuttaminen menee kaiken muun, jopa etiikan edelle. Ei ole enää mitään korkeampaa tai absoluuttisempaa käskyä kuin suoraan Jumalalta tullut käsky. Mutta Abrahamin tapaus

K I

olisi synkkä ja julma ilman uskoa armoon. Jumalan käskyihin ja toiveisiin verrattuna ihmisen toiveet ja pyynnöt eivät merkitse mitään, mutta silti Abraham on varma, että koska hänen Jumalansa on myös rakastava Jumala, Abraham ei lopulta menetä Isakia, vaan Jumala armahtaa häntä. Äärellisenä ihmisenä Abrahamilla ei ole mitään muuta mihin vedota Isakin pelastamiseksi kuin itse Jumala ja Hänen armonsa. Tämä Kierkegaardin näkemys Abrahamista tarjoaa samalla paljon pohdiskeltavaa Raamatun eksegeeteille juuri siinä, että näkemys on hyvin kristillinen ja selvästi Uuden Testamentin valossa tutkittu ja tulkittu. Keskiajan skolastikot varmaankin miettivät lisäksi, oliko Jumalan edes mahdollista antaa tällaista käskyä Abrahamille, koska se selvästi soti Mooseksen kirjoissa ilmoitettuja kymmentä käskyä vastaan – jotka nekin olivat lähtöisin Jumalalta. Voiko Jumala olla näin epälooginen ja meidän näkökulmastamme ristiriitainen itsensä kanssa? Kierkegaard on kuitenkin nimenomaan halunnut painottaa aikalaisilleen ja muillekin, ettei usko ole rationaalista eikä loogista, vaan jo itse perustus on paradoksissa, siinä että ääretön kohtaa äärellisen.

Jos mietitään *Pelon ja vavistuksen* asemaa kaunokirjallisesti, teosta voisi kritisoida sen paikoin hieman toistavasta ja pateettisesta sävystä, mikä selvästi asettaa sen tyyllillisesti muutamia muita kirjoituksia alemmaksi. Toisaalta julistava sävy osoittaa kuinka tärkeänä Kierkegaard itse piti Abrahamin tapausta, kuinka se oli jo lapsesta saakka syöpynyt hänen mieleensä ja askarruttanut häntä vuosien ajan. Jotkut tutkijat ovat esittäneet ajatuksen, että ehkäpä de Silention nimen taakse kätkeytyvä Kierkegaard itse pohdiskeli kirjaa kirjoittaessaan enemmän kuin kerran, pystyisikö hän samaan kuin Abraham vastavanlaisen käskyn edessä.

Kirjaa voikin suositella erityisesti suoraselkäisille ajattelijoille; eetikoille, filosofeille ja teologeille, joilla kaikin mokomin on myös oikeus olla Abrahamin ja Kierkegaardin kanssa eri mieltä tapahtuneesta ja siitä, mitä tilanteessa oikein olisi pitänyt tehdä.

Torsti Lehtinen, joka aikaisemmin on kääntänyt muun muassa Kierkegaardin pääteoksen, *Päättävän epätieteellisen jälkikirjoituksen*, on jälleen tehnyt tarkkaa ja hienoa työtä. Lehtisen omat kirjoittajan lahjat palvelevat myös käännöstyön tekemisessä erinomaisesti.

Annika Eronen